

Nr 1086

Av herr **Mattsson m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition nr 142 med förslag till lag angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda, m. m.*

(Lika lydande med motion nr 877 i Första kammaren)

Kungl. Maj:ts proposition nr 142 med förslag till lag angående omsorger om utvecklingsstörda syftar till en viktig reform på ett betydelsefullt område. Även om avsevärda förbättringar kommit till stånd, särskilt efter 1954 års lag, och vårt land i stort sett har kommit längre på detta fält än flertalet andra länder, är det dock åtskilligt kvar innan förhållandena blivit tillfredsställande.

Bortsett från ännu delvis förekommande brister i fråga om standarden i omsorgerna om vissa av de svårast drabbade, nämligen flerhandikappade och andra komplicerade fall — en fråga som vi hoppas kommit i ett bättre läge sedan landstingen övertagit ansvaret för dessa fall och därmed en skadlig ansvarssplittring i princip undanröjts — gäller det framför allt att intensifiera strävandena att allmänt aktivera utvecklingsstörda och låta alla bland dem som behöver det få del av aktiverande omsorger.

Medan tyngdpunkten i hittillsvarande utveckling i vårt land vilat på särskolan, motsvarande grundskolan och avsedda för s. k. bildbara, samt på vårdanstalter, erfordras för detta ändamål dessutom en kraftig utbyggnad av kompletterande omsorgsformer, t. ex. förskolor, träningsundervisning av sådana som tidigare inte ansetts "bildbara", daghem, sysselsättningshem, skyddade verkstäder, inackorderingshem, organiserad fritidsverksamhet, samarbete med familjer som själva medverkar i omsorgerna om egna utvecklingsstörda familjemedlemmar o. s. v. Det är en sådan utveckling som propositionen främst avser att ge stöd åt.

Skyddade verkstäder

Naturligtvis syftar aktiveringen till att bringa många fler utvecklingsstörda i sådant skick att de kan arbeta på öppna marknaden. Därmed reduceras den grupp som inte alls kan utföra något egentligt produktivt arbete utan får nöja sig med sysselsättningsterapi på externa daghem eller på vårdhem. Vid sidan av dessa två grupper finns emellertid en betydande mellangrupp, som visserligen kan läras utföra ett försvarligt produktivt arbete men som åtminstone under lång tid behöver det stöd som den skydd-

dade arbetsformen representerar. Detta är också erkänt i propositionen som räknar med en stark utveckling av denna omsorgsform för de utvecklingsstördas del.

Mot denna bakgrund ter det sig inkonsekvent — i visst avseende närmast som ett steg tillbaka — att den skyddade arbetsform som fanns med i det lagförslag som framlades av utredningen och som finns i nuvarande lag, fastän i omodern utformning (arbetshemmen), har strukits i propositionens lagförslag då det gäller skyddade verkstäder.

Detta betecknar vi som en allvarlig brist i propositionen. Det är dock frågan om en lag som ger intryck att innehålla en uppräknning av alla relevanta omsorgsformer, och det ger ett förlegat intryck när denna omsorgsform icke ens nämns i själva lagförslaget.

Det finns anledning befara att det i praktiken kommer att medföra att utvecklingen blir svagare än som eljest kunnat förväntas, och särskilt då vad gäller externa skyddade verkstäder. Även om landstingen otvivelaktigt är villiga att sörja för ytterligare förbättringar i omsorgerna, visar dock erfarenheten att vad som står i den lagstiftning som är avsedd att främja och stödja utvecklingen spelar stor roll för åtgärdernas inriktning. Att mindre produktiva sysselsättningshem är medtagna i lagförslaget, men icke skyddade verkstäder, kan leda till att fördelningen av resurser på dessa båda omsorgsformer blir en annan än vad som skulle vara optimalt. Det intresse för skyddade verkstäder för utvecklingsstörda som åtskilliga landsting på senare tid visat i sin planering och som bl. a. tagit sig uttryck i att en del av arbetshemmen omformats till moderna skyddade verkstäder, torde delvis ha stimulerats av utredningsförslaget. Strykningen i propositionstexten kan få en motsvarande negativ verkan. Enligt vår mening skall landstingen svara jämväl för att utvecklingsstörda får tillfälle att arbeta i skyddade verkstäder, där det lämpligen kan ske. Landstingen bör i sådana fall vara berättigade till statsbidrag utan villkor att platserna skall stå till arbetsförmedlingens förfogande.

Ett lagligt åläggande om att det för utvecklingsstörda skall finnas bl. a. förskolor och sysselsättningshem, såsom föreslås i propositionen, jämte, såsom vi anser, dessutom skyddade verkstäder och annat skyddat arbete, bör föranleda en prövning i positiv anda av frågan om motsvarande lagfästa omsorgsformer även för andra handikappgrupper för vilka sådana omsorgsformer kan vara lämpliga och erforderliga — något som kan företagas i samband med en allmän översyn av handikappades rättigheter.

Medicinsk omvårdnad m. m.

I 3 § av propositionens lagtext föreskrives bl. a. att eleverna i särskoleundervisning skall "beredas den personliga och medicinska omvårdnad

som behövs". I 4 § som uppräknar övriga omsorgsformer för utvecklingsstörda finns däremot ingen sådan bestämmelse, medan utredningsförslaget även på denna punkt talade om bl. a. medicinsk omvårdnad. Det bör inskräpas att det, trots förbättringar, fortfarande förekommer brister i fråga om medicinsk omvårdnad och tandvård av utvecklingsstörda som gör det välmotiverat att utredningsförslaget på denna punkt vidmakthålles. Vi vill t. ex. påpeka att tandvården för åtskilliga utvecklingsstörda kräver särskilda metoder och att det inte alltid tett sig självklart att utvecklingsstörda som vistas i föräldrahem vid behov skall ha tillgång till samma läkarvårdsservice som landstingen i ökad utsträckning berett åt sådana som är knutna till skolor eller andra fasta institutioner. Även i detta avseende, liksom också när det gäller lekterapi, anser vi att lagtexten skall återuppta ungefär de föreskrifter som fanns i det ursprungliga utredningsförslaget.

Behovet av enhetligt ansvar

I omsorgerna om utvecklingsstörda har i stort sett åstadkommit en lösning av ett problem som icke i motsvarande mån beaktats i organisationen av omsorger om andra handikappade. Centralstyrelserna, som hädanefter får den bättre benämningen omsorgsstyrelser, har nämligen i flertalet landsting ett enhetligt ansvar för alla utvecklingsstörda som behöver särskilda omsorger, samt, bortsett från socialförsäkringsuppgifter, i stort sett ett enhetligt ansvar för alla omsorgsformer. Vid en sådan ordning vinnes att en utvecklingsstörd vanligen icke behöver passera några administrativa gränser och sålunda inte behöver "ramla mellan två stolar" vid överföring från en omsorgsform till en annan; vidare att det organ som svarar för omsorgerna bör kunna utveckla möjligheter att ta ett samlat grepp på hela hans problematik som kan kräva kombinerade medicinska, pedagogiska, sociala, arbetsvårdande och andra insatser.

I propositionen förutsättes i huvudsak den ordning som gäller enligt nuvarande lag, sålunda att omsorgsstyrelsernas enhetliga ansvar skall bevaras (6 § och 16 §), men samtidigt lämnas landstingen ökade möjligheter att överföra olika uppgifter till andra organ, såsom primärkommunala skolstyrelser, landstingens sjukvårdsstyrelser och särskilda styrelser för verksamheter gemensamma för flera landsting.

Enligt vår uppfattning måste det tydligt framgå av lagtexten att där en överföring av vissa uppgifter skett skall dock omsorgsstyrelsen ha kvar ett "grundansvar" för ifrågavarande utvecklingsstörda tillhörande det egna landstinget och för omsorgerna om dem. Vi menar därför att 6 §, andra stycket, bör utformas så, att det klart framgår att det endast är den administrativa ledningen av särskola, som kan överlåtas på skolstyrelse.

Personalplanering

Vi har ingen invändning mot den uttunning i bestämmelserna om landstingens planering för utvecklingsstörda som föreslås i 8 § — förutsatt att man kan räkna med att den anpassning och förnyelse av planeringen efter utvecklingens krav som förutsättes i specialmotiveringen verkligen kommer till stånd. Vi vill emellertid framhålla att planeringskravet enligt vår mening väl ensidigt synes vara inriktat på platsantal, vilket ter sig något omodernt med hänsyn till att den fortsatta utvecklingen till väsentlig del måste komma att avse öppna och halvöppna omsorgsformer. Särskilt vill vi understryka att, medan hela tonvikten tycks ligga på anläggningar, sägs ingenting om personalplaneringen som är minst lika viktig och som åtminstone till stor del måste anses tillhöra landstingens ansvarsområde. Emellertid har personalplaneringen för denna omsorgsgren så intimt samband med annan landstingens personalplanering, att frågan måhända lämpligen bör upptagas i ett vidare sammanhang. Vi inskränker oss därför till att föreslå, att riksdagen måtte uttala sig för att hänsyn jämväl tages till de särskilda personalplaneringsproblem som är förknippade med omsorgen om de utvecklingsstörda.

Redaktionellt förtydligande

Tredje punkten 3 §, första stycket, har följande lydelse:

”Särskola omfattar förskola, skola för grundundervisning, träningskola eller yrkesskola eller flera av dessa skolformer.”

Vid ordagrann läsning av denna sats synes framgå att ett landsting uppfyllt sina skyldigheter enligt lagen genom att ställa antingen den ena eller den andra av dessa fyra skolformer till förfogande. En sådan tolkning är emellertid uppenbarligen icke avsedd. De utvecklingsstörda skall ha tillgång till alla dessa skolformer alltefter behovet; frågan om deras fördelning på olika anläggningar bör inte rimligen beröras i lagtexten. Även om det med hänsyn till vad som sagts i propositionen knappast kan uppstå några missförstånd, synes det dock önskvärt att texten göres mera tydlig.

Med hänvisning till vad som här anförts hemställer vi,

att riksdagen måtte besluta

att 3 §, första stycket, tredje punkten förtydligas och erhåller följande lydelse:

Särskoleväsendet omfattar förskola, skola för grundundervisning, träningskola och yrkesskola;

att 4 §, första stycket, erhåller följande lydelse:

Vård av psykiskt utvecklingsstörda skall omfatta erforderlig personlig och medicinsk omvårdnad, lekterapi, ar-

betsterapi och skyddad sysselsättning. För vården skall finnas vårdhem, specialsjukhus, daghem för barn, sysselsättningshem och verkstäder för skyddad sysselsättning. För utvecklingsstörda som behöver vård i vårdhem med särskilda anordningar skall finnas specialvårdhem;

att 6 §, andra stycket, erhåller följande lydelse:

Landstingskommun äger med bibehållet ansvar för undervisningen och övriga omsorger överlåta vissa uppgifter rörande särskolas förvaltning till skolstyrelsen i den kommun där särskolan är belägen;

att 11 §, första stycket, får följande lydelse:

Särskola skall stå under ledning av en rektor. För vårdhem, daghem, sysselsättningshem, inackorderingshem, elevhem och verkstad för skyddad sysselsättning skall finnas föreståndare;

att 13 §, första stycket, får följande lydelse:

Högsta tillsynen över den verksamhet som bedrivs enligt denna lag utövas av skolöverstyrelsen, socialstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen med den fördelning av uppgifterna som Konungen bestämmer. För varje inrättning för psykiskt utvecklingsstörda skall en av dessa myndigheter vara huvudtillsynsmyndighet;

att i 16 § efter ("handha ledningen... stycket") måtte införas följande:

samverka med organ till vilka, på grund av beslut enligt 6 § andra, tredje eller fjärde styckena, vissa uppgifter kan ha överförts;

samt att riksdagen måtte uttala sig för

att landstingen blir berättigade till statsbidrag för skyddade verkstäder för utvecklingsstörda i enlighet med vad i motionen anförts;

att riksdagen beträffande personalplaneringens betydelse måtte uttala sig i enlighet med vad i motionen anförts.

Stockholm den 26 oktober 1967

Lennart Mattsson (cp) John R. Anderson (fp) Rune Gustavsson (cp)
i Alvesta

Mac P. Hamrin (fp) Per-Eric Ringaby (h) Dag Edlund (h)
i Kalmar